

Іванова Наталя Володимирівна – кандидат філософських наук, завідувач відділення «Дошкільне виховання» Державного закладу «Луцький педагогічний коледж»

УДК 111.6:168.009

МИСЛЕННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИМІРАХ СМISЛУ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Розглядається проблема мислення в контекстах смислу та інтерпретації. Показано, що пошук смислу і розуміння предмета пізнання в процесі інтерпретації набуває соціокультурного змісту. Проведено аналіз символічних форм соціальної реальності.

Ключові слова: *смысл, інтерпретація, мислення, пізнання, символіка, культура, творчість.*

МЫШЛЕНИЕ КАК ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ИЗМЕРЕНИЯХ СМЫСЛА И ИНТЕРПРЕТАЦИИ

В статье рассматривается проблема мышления в контекстах смысла и интерпретации. Показано, что поиск смысла и понимания предмета познания в процессе интерпретации приобретает социокультурное содержание. Проведен анализ символических форм социальной реальности.

Ключевые слова: *смысл, интерпретация, мышление, познание, символика, культура, творчество.*

THINKING AS THE ACTIVITY IN DIMENSIONS OF THE MEANING AND THE INTERPRETATION

The problem of thinking in the context of the meaning and the interpretation is considered in the article. It is shown that the search of the meaning and the understanding of the subject of cognition in the process of interpretation gets socio-cultural content. The analysis of symbolic forms if social reality is made.

Keywords: *meaning, interpretation, thinking, cognition, symbols, culture, creativity.*

Вступ. Людська діяльність в контексті людського буття і мислення має безпосереднє відношення до соціуму в цілому, можливостей його формування і розвитку. Але в термін «діяльність» вкладається різний смисл. Діяльність в світі соціокультурного існування завжди передбачає зусилля, діяльне начало насамперед в його духовному вимірі. Останнє повинно протистояти прагматично-споживчому відношенню до життя, експлуатації природних інстинктів тощо. В даному сенсі діяльність не зводиться лише до предметно-інструментального виміру і пов'язана з певним смисловим наповненням життя людини. Тому її не можна звести тільки до цілереалізації та цілепокладання. В результаті постає завдання виявити основні параметри смисловизначення.

Виклад основного матеріалу. Там, де мова йде про смисл, там повинно бути діяльне мислення. Очевидно, що «діяння» (діяльність) як конструктивне начало в суспільстві вимагає насамперед осмислення людиною своєї відповідальності перед соціальною реальністю, у всезагальну цілісність якої індивід завжди буде включений в якості її структурного елемента. Саме така відповідальність покликана виступати основним стимулом активності зусиль життя в соціумі і в культурі. В свою чергу, «культура для свого існування (не говорячи вже про розвиток) вимагає певного постійного підживлення; інтелектуальної діяльності, своєчасного самоочищення, подолання себе тощо» [8, с. 37]. В даній ситуації мислення (мислєдіяльність) повинно слугувати немовби зразком такої саморефлексії, а його носій «камертоном», за яким потрібно звіряти свої світовідчуття, ступінь вимогливості до себе, чіткості в усвідомленні і розумінні світу. Якщо взяти проблему ширше, то вся культура побудована на зусиллях життєвої енергії як діяльності. На визнанні того, що «людина тільки тоді фігурує як елемент порядку, коли вона сама перебуває в стані максимальної напруги всіх своїх сил» [8, с. 37-38]. Тобто в системі активізації своєї діяльності.

Разом з тим, людина в соціумі не зводиться тільки до своєї індивідуальної або суспільної діяльності. У ній знаходить вияв безмежне поле «можливостей, які не обов'язково здійснюються або не мають відповідних умов здійснення, а іноді і не призначаються для реалізації, бо уявляють за межові (захмарні) цінності ідеалів абсолюту, таїни чи «блакитної» мрії. У людини зона віртуального, медитативного, споглядального не менш значуща, і не менш об'ємна, ніж сфера діяльнісного, практичного, утилітарного» [5, с. 53]. Більше того, сама діяльність є неможливою поза мисленням, продуктивна активність якого створює перспективи, породжує мрії, переживання, фантазії та все інше, яке робить мислення творчим.

Важливою особливістю мислення є те, що воно являє собою семіотичне утворення. Це означає, що в мисленні як діяльності утворюються знаки, схеми, символи; на їх же основі мислення функціонує і змінюється. Становлення міркувань, пізнання, схем, ідеальних об'єктів як дискурсивних практик не може бути зрозуміле і пояснене, без звернення до семіотики і схемології. В системі духовно-практичного освоєння світу, що означає його осмислення і розуміння, спостерігається біполярність знакових засобів відносно образу і поняття. Ця співмірність поняття образу і навпаки робить звичним перехід їх одне в одне. Здатність об'єктів в системі духовно-практичного освоєння світу як процесу його осмислення виступати і як річ, і як знак, і як представлення іншої речі, робить можливим перетворення цих об'єктів в соціальні і культурні факти людської комунікації. Цей «феномен комунікативності істотний для розуміння природи духовно-практичного освоєння світу» [6, с. 65]. Воно здійснюється через пізнавальну, інтелектуально-мисленнєву діяльність.

Потрібно враховувати також те, що в системі предметно-речовинного символізму об'єкти одержують текстову форму функціонування, або так звану «платонівську структуру». Тут мається на увазі характерний для світогляду, етики, мистецтва та інших форм ціннісної свідомості розгляд речей в їх відповідності ідеям та смислам, бачення їх зафіксованими чуттєвими і мисленнєвими феноменами неперехідних цінностей і норм. В силу подібної символічної тотожності речей та ідей, аналогії форми і смислу в систему світу, концептуалізованій через стратегії мислення, безпосередньо включається структура розуміння та інтуїції. Наявність в теоретико-раціональному освоєнні світу таких форм, як чуттєве втілення істини, як схеми розуміння та інтуїції, як способи функціонування загального, а також специфічної символізації та особливих видів взаємодії суб'єкта і об'єкта, свідчить про те, що даний процес освоєння дійсності певним чином пов'язаний із пізнавальним процесом, хоча й не зводиться до нього.

В такому вимірі пізнання, як мислєдіяльність, постає відмінним не лише від духовно-практичної діяльності, але і від пов'язаних з ним форм власне інтелектуальних (духовних) процесів. Тут, насамперед, мається на увазі розуміння, яке є результатом осмислення процесу, події, факту тощо. Розуміння в якості процедури теоретичної діяльності дає результати, які оцінюються не в якості істини або помилки, а процесу осмислення. Але в такому відношенні розуміння може бути поліваріативним, «встановлення істини не є плюралістичним процесом, а пов'язано з виключенням всіх варіантів, які відрізняються від результату, фіксованого експериментом або логічним доказом» [6, с. 68].

Стосовно «розуміння», то воно виступає актом репрезентації смислу певних систем, в першу чергу теоретичних. В цьому відношенні завдання «розуміння» є не стільки розкриття «мислення про світ», яке оцінює істину і оману, скільки демонстрацію «мислення в світі». Тобто усвідомлення культурної онтології людського спілкування, міжособистісної комунікації, коли «речі розкривають свій смисловий потенціал, окреслений соціокультурним досвідом» [1, с. 364]. Виокремлене поняття «смисловий потенціал» потрібно розглядати в контексті розкриття власне слова, або поняття «смисл». В ньому міститься поєднання мислення (думки) з певним іншим елементом, яким може бути мисленнєвий образ зовнішнього знаку. Смисл знаку, його ментальне значення – це інформація про означуваний предмет, будь-який інший ментальний зміст, представлений знаком. Цей знак є тим елементом, який і може бути мисленнєвим образом зовнішньої реальності. В даному аспекті «смисл» може означати

мислення, що існує разом з додатковим елементом – «ментальною формою знака» [7, с. 43].

Таким своїм модусом смислова сторона знаку не обмежується, це лише один з видів смислу, хоча його можна вважати базовим. Інший вид смислу проявляється, коли ми проводимо співставлення інформаційного смислу, який утворює його зміст, з усім змістом відповідного референта. Тоді виявляється, що даний вид смислу представляє свій референт лише якоюсь певною частиною всього змісту, певну точку зору на нього, певний особливий ракурс, аспект. Тобто референт представлений певним способом. В цьому аспекті смисл знаку – це те, в чому виражений конкретний спосіб означуваного. Іншими словами, смисл – це певний аспект змісту об'єкта, яким представлений даний об'єкт в мисленні. Завдяки такому виду смислу, означуваний предмет можна представити цілим рядом значень (характеристик), змістовно не схожих один з одним, хоча вони і не відносяться до одного і того ж предмету. «Завжди можливі висловлювання з різним смислом, котрі відносяться до одного і того ж предмету» [3, с. 51], – говорив Е. Гуссерль. Даний вид смислу обумовлює вибір зі всього змісту референта важливих у відповідній комунікативній ситуації знань, які характеризують властивість останнього. Таким чином, він (смисл) визначає характер змісту мислення, яке формується в даній ситуації, а тим самим і характер репрезентації цим мисленням (через слово) об'єкта.

Можна виокремити ще один вид смислу, в якому вбачається, окрім його змісту, ще й такі властивості, як мета, наміри того, хто висловлює свої думки, призначення сказаного (слова, висловленої думки). В даному контексті смисл є соціокультурним феноменом, який представляє собою комбінацію змістовного мислення та його інтенційності (спрямованості). Виявлення за допомогою описаного розуміння смислу такої його характеристики, як значимість, цінність, важливість для адресату, для інших феноменів дозволяє розповсюдити поняття «смислу» на будь-які об'єкти оточуючої реальності. Досвід мисленнєвого пошуку «смислу» в мовних знаках, в текстах орієнтує на здійснення такого пошуку і у відношенні до речей, предметів, явищ.

Важлива роль в розкритті смислового потенціалу того чи іншого об'єкта, явища належить інтерпретації. У вирішенні тих чи інших проблемних ситуацій інтерпретація виступає як мисленнєве моделювання, як спосіб мисленнєвих інтенцій на ту чи іншу систему знання для наділення її смислом. В силу чого, якщо умовно уявити пізнання «вертикаллю» духовної діяльності, тобто як відношення між мисленням і буттям дійсності, то інтерпретація тоді постане «горизонталлю» цієї діяльності, осмисленим «відношенням однієї системи до іншої всередині самого знання, одного теоретичного рівня, або парадигми мислення, до іншої» [6, с. 79], – підкреслює С. Б. Кримський.

Досвід культури філософського мислення показує, що інтерпретація не може бути представлена лише як логіко-методологічна процедура, оскільки існує як багатолікий феномен на різних рівнях соціокультурного буття і розвитку суб'єкта. Принципово важливим для розуміння укоріненості інтерпретації в бутті є положення Е. Гуссерля про те, що «свідомість» (переживання) і реальне буття – це зовсім «не однаково влаштовані види буття, які мирно жили б один біля іншого, іноді «поєднуючись», іноді «взаємодіючи» один з одним. Між свідомістю і реальністю дійсно існує безліч смислів» [2, с. 10-11]. Він наполягає на тому, що будь-яка реальність набуває для індивіда існування через «наділення смислом», а та чи інша реальна єдність – це «єдність смислу», що передбачає мисленнєву діяльність, наділену певним смислом.

В контексті осмислення зрозуміло, що абсолютна реальність неможлива, як неможливий «круглий квадрат». І це зовсім не означає, що стверджуючи подібне, ми перетворюємо світ на «суб'єктивну видимість» (Дж. Берклі). Світ як сукупність всіх реальностей, сама реальність зовсім не заперечується; вони зберігають всю повноту, як зберігає повноту геометричного існування квадрат, коли заперечується, що він круглий. Однак, з точки зору Е. Гуссерля, постає сама свідомість як простір, на якому здійснюється наділення смислом. Воно – «буттєва сфера абсолютних джерел – доступно споглядальному дослідженню і несе на собі нескінченну повноту доступних чіткому баченню позицій, відмічених великою науковою гідністю» [2, с.

31].

Необхідно нагадати, що споглядання як певний пізнавальний процес передбачає осмислення і наділення смислом, адже реальність для свідомості не абсолютна, вона завжди наділена смислами. Сама ж свідомість, як і мислення загалом в даному контексті абсолютні, оскільки постають як буттєва (онтологічна) сфера тим смислів, які задаються. В цьому контексті, смислопокладання і розшифровка смислів, які складають суть інтерпретаційної діяльності, розглядають Е. Гуссерлем в сфері свідомості і мислення, а реальність як інший тип буття існує через наділення його смислом. Абсолютним в даній ситуації є те, що людське буття постає буттям усвідомленим, і в результаті завжди осмисленим, відрефлексованим, проінтерпретованим.

В свій час на онтологічні аспекти інтерпретації особливу увагу звертав Ф. Ніцше, для якого людина «покладає перспективу». Тобто моделює світ, вимірює його мисленнєвою силою, формує, оцінює; саме розумне мислення постає як «інтерпретоване за схемою», від якої ми не можемо звільнитися, і цінність світу виявляється укоріненою в нашій (індивідуальній) інтерпретації. Завдяки інтерпретації завжди можна запропонувати нові смисли, «перспективи», адже не лише «схеми» дійсності, з якими має справу дослідник, але й сама дійсність відкрита для нескінченних мисленнєвих інтерпретацій. Здатність до інтерпретації обґрунтовується Ф. Ніцше як «невід’ємна фундаментальна властивість буття суб’єкта, його свідомості і мислення, як основоположний момент пізнання, поширення до життя і світу» [9, с. 274]. В цілому інтерпретація постає тісно пов’язаною із фундаментальними проблемами людського буття в світі, причому в світі соціокультурного існування.

Інший, але не менш важливий аспект проблеми онтологічних передумов інтерпретації представлений у філософії «символічних форм» Е. Кассіра. З його точки зору людина живе не в традиційно усталеному, а немовби в новому вимірі реальності – в «символічному універсумі». Він (символічний універсум) протистоїть реальності безпосередньо, але «занурений» в мовні форми, художні образи, міфічні символи, які надають наявному буттю певні нові значення і смисли. Він називає їх «формами людського буття», але при цьому має на увазі не просто відбитки наявної дійсності, пасивні відображення даного буття, а створенні людським мисленням головним чином інтелектуальні символи. Відповідно, «світ самостійно створених знаків і образів, наповнений самотутністю та первісною силою, протистоїть тому, що ми називаємо об’єктивною дійсністю, і домінує над нею» [4, с. 164]. В цілому Е. Кассіра досліджує загальний характер символічних форм і формоутворення як проявлення духовного, інтелектуального через чуттєві «знаки» і «образи».

Висновки. Таким чином, саме через діяльність мислення, пізнання символічного світу та наукового знання постає як духовне освоєння світу. Визнаючи істотну роль мислення як провідної форми символізму, філософія приходить до проблеми розуміння і розшифрування соціокультурних символів, пошуку смислу, що включає до аналізу проблему інтерпретації та її онтологічних передумов. Загалом же, звернення до цих важливих для пізнавальної діяльності ідей дає вагомі аргументи для визнання того, що існування людини не лише у фізичному, але і у символічному універсумі створює об’єктивну необхідність в інтерпретативній, тобто творчій мисленнєвій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
2. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль. – М.: Академический Проект, 2009. – 489 с.
3. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления / Э. Гуссерль. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. – 752 с.

4. Кассирер Э. Философия символических форм. Введения в постановку проблемы / Э. Кассирер // Культурология. XX век. Антология. – М.: Рудомино, 1995. – 703 с.
5. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
6. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды / С. Б. Крымский. – М.: Курс, 2000. – 380 с.
7. Майданов А. С. О смысле вообще и о смысле мифов особенно / А. С. Майданов // Опыт и смысл. – М.: ИФРАН, 2014. – 203 с.
8. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию / М.К. Мамардашвили. – М.: Культура, 1992. – 408 с.
9. Микешина Л. А. Философия познания / Л.А. Микешина. – М. «Канон» РОО Реабилитация, 2009. – 560 с.

Мисик Ірина Георгіївна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського".

УДК: 37.012+115+81-13

РИТМ В АСПЕКТЕ СОЦІАЛЬНОГО ВРЕМЕНИ

В статье рассматривается ритм как свойство социального времени, которое характеризует динамику общественных отношений, осознанную согласованность действий. Анализируется специфика революционных нарушений регулярности ритма.

Ключевые слова: ритм, аритмия, социальное время, революция.

РИТМ В АСПЕКТІ СОЦІАЛЬНОГО ЧАСУ

У статті розглядається ритм як властивість соціального часу, яка характеризує динаміку суспільних відносин, усвідомлену узгодженість дій. Аналізується специфіка революційних порушень регулярності ритму.

Ключові слова: ритм, аритмія, соціальний час, революція.

RHYTHM IN A SOCIAL TIME ASPECT

In the article rhythm as a social time characteristic that characterizes social relations dynamics, conscious consistency of acts is being viewed. Specificity of revolutionary rhythm disturbances is being analyzed.

Keywords: rhythm, arrhythmia, social time, revolution.

Концепт «время» содержит в своей структуре актуальный социальный компонент. В сложных семантических связях обнаруживается неожиданное соотношение смыслов – свидетельство восприятия и переживания наличной реальности как восхождения от чувственного к всеобщему. Ритм как всеобщее в определенности числа осознавался в римской культурной традиции, которая была развита Августином (трактат "О музыке").

Это дает возможность современным исследователям делать выводы о том, что ритмика становится ключевым «гештальтом» в образовании античного духа с оговоркой, что сфера концептуального есть не произвольный продукт культуры того или иного индивида, а духовный пласт, образуемый в процессе рефлексии сложившейся действительности в ее объективно-исторической подоплеке. Сама логическая связь между числом и ритмом осознавалась еще греками. В контексте того, что сфера особенного не является подлинным бытием, метафизическая позиция Августина (и в целом, и в ритмике) рассматривается в качестве подтверждения тезиса, что "все особенное должно распрощаться со своей